

Bidrag til vort århundredes kirkehistorie.

Ved L. Koch.

I. Bruddet mellem Grundtvig og Mynster.

I året 1838 indgav Grundtvig den nedenfor meddelte Ansøgning om at måtte forrette altergang og konfirmation for sine tilhørere i Fredriks kirken. Han forhandlede mundtligt med Mynster om sagen, men fandt ham så kold og afvisende, at han forlod ham med ringe håb om at få sit ønske opfyldt. — Mynsters erklæring på ansøgningen, der ligeledes meddeles, er visselig så skarp og afvisende som muligt, og vi fejle næppe ved at antage, at den gentager meget af det, der i den omtalte samtale havde forbitret Grundtvig. Disse aktstykker have ikke liden kirkehistorisk betydning; det er fra den tid af, at det brud, der længe havde været til i det skjulte, trådte åbenbart frem. Da Grundtvig skrev sit »Frisprog« mod biskop Mynsters alterbogsudkast, var det svar på den afvisning, han fik i den omtalte samtale. — Hertil er endnu føjet kancelliets indstilling til besættelsen af præsteembedet i Vartov. Det ses heraf, at det ikke er rigtigt, når Helveg, »Den danske kirkes historie«, II, 2. udg., s. 601—602, siger efter »Kirkespejlet«: »Kongen beholdt ansøgningen for sig selv, da han først vilde se kancelliets indstilling« osv.

1. N. F. S. Grundtvigs ansøgning om at måtte forrette konfirmation og altergang. 1838.

Allernådigste konge!

Ved den kirkelige revolution, som i slutningen af forrige og i begyndelsen af dette århundrede fandt sted så vel her som i Nordtyskland, mistede de gammeldags Lutheranere her inde ikke blot deres forrige herredømme, men også deres virkelige samvittighedsfrihed, hvorpå jeg selv er det mest talende bevis, da uden majestæten besynderlige gunst og nåde statskirken alt for 28 år siden vilde blevet mig spærret, blot fordi jeg frit bekendte mig til vore lutherske fædres tro og anskuelse ¹⁾.

Så vel min bekendte skæbne siden 1810 som min nærværende stilling og den forbavsende modstand, virkelig samvittighedsfrihed nys har fundet hos hovedstadens gejstlighed ²⁾, hentyder vist nok på, at der heller ikke i Danmark vil blive andet tilbage for de gammeldags Lutheraner, end at indrømme deres lykkelige medbejlere hele statskirken. Men tilladelsen hertil har jeg al tid foresat mig skulde være det sidste, jeg vilde bede majestæten om, da dette nødsfald i mine øjne ej blot vilde knuse mange ømme hjerter, men i alle måder være et stort uheld for kongen og fædrelandet.

Derfor har jeg gjort, og derfor skal jeg gjøre alt, hvad jeg kan, for på den ene side at oplyse, at hvor vildfarende og fordomsfulde man end kan anse os gammeldags Lutheranere for at være, er vi dog lige så værdige som berettigede til virkelig samvittighedsfrihed i Danmark,

¹⁾ Hentydning til dimisprædikenen 1810. Men det er en fejltagelse, når Grundtvig her mener at skyldes majestæten besynderlige gunst og nåde noget. Der blev kun afgivet én kongelig resolution i sagen, og denne var affattet aldeles efter kancelliets forestilling. Se L. Koch, »Den danske kirkes hist.», 1801—1817, s. 229.

²⁾ Dennes andragende til stænderne i anledning af forhandlingen om sognebåndets løsning 1838.

og for på den anden side at trøste og berolige mine trosforvandrede over øjeblikkets trængsel, så længe jeg endnu har håb om at vinde den tolerance i statskirken, som er alt, hvad oplyste kristne borgerlig må forlange.

I dette øjemed påtog jeg mig 1832 under trange vilkår at holde indtil videre dansk aftensang i Fredriks kirken, og skjønt jeg ikke dulgte det for majestæten, hvor utilstrækkelig den blotte prædiken i længden vilde være, har jeg dog bevæget både mine tilhørere og mig selv til snart i hele syv år at nøjes dermed, i det håb, at frihedens billighed og almindelighed snart vilde almindelig blive erkendt.

Nu derimod, da udsigterne til virkelig samvittighedsfrihed for os i den statskirke, hvor professor Clausen er summus theologus, bestandig falde mørkere, og begyndelsen med mine egne børns konfirmation ej længer kan udsættes, nu tør jeg ej længer nære håbet hos mine tilhørere, med mindre det allernådigst måtte tillades mig »indtil videre« at holde altergang med mine tilhørere, og én gang om året konfirmere deres børn efter ritualen, og at denne tilladelse måtte mig aller nådigst forundes, er derfor min inderlige, aller underdanigste bøn til majestædens landsfaderlige hjærtelag, hvorpå jeg har set for mange prøver til at mistvivle om nogen.

Efter en statskirkelig erfaring, så lang og så smertelig som min, tør jeg vistnok ikke håbe, at selv denne lille, men virkelige frihed slet ingen hindringer skulde møde hos hovedstadens gejstlighed; men da konfirmation og altergang dog i hovedstaden er en fri sag, og jeg ikke tror at have gjort mig uværdig til at tælles mellem hovedstadens præster, kan det dog næppe findes ubeskedent, at jeg forsøger dette uskyldige, og som mig synes sidste, middel til at forebygge et truende skisma.

Det følger i øvrigt af sig selv, at jeg, når den ansøgte tilladelse allernådigst måtte mig forundes, villig underkaster mig enhver nøjere bestemmelse, så vel i hen-

seende til ministerialbøgers førelse, som til hvad som helst andet, det står i min magt at opfylde.

Med den ærlige bevidsthed, at jeg også med denne bøn har samvittighedernes beroligelse og statskirkens vedligeholdelse til kongens og folkets glæde og gavn for øje, lægger jeg trøstig sagen i Guds og majestætens hånd.

Kristianshavn d. 16. decbr. 1838.

(Strandgaden 56).

Aller underdanigst

N. Fr. S. Grundtvig.

2. Biskop Mynsters betænkning over ovenstående ansøgning.

Med meget ærede skrivelse af 27. f. m. har det kgl. danske kancelli forlangt min betænkning over hoslagt tilbagefølgende ansøgning, hvori forhenværende residerende kapellan N. F. S. Grundtvig anholder om tilladelse til indtil videre at måtte holde altergang med sine tilhørere i Fredriks tyske kirke paa Kristianshavn og en gang om året, når de ønske det, at konfirmere deres børn efter ritualet.

Ved at opfylde, hvad således er mig pålagt, må jeg først tillade mig at bemærke, at det er vanskeligt at afgive betænkning over et andragende, som ikke synes at have noget sammenhæng, og hvori der næppe er fremført nogen påstand, som jo er urigtig.

Andragendet skal være til fordel for de »gammeldags Lutheranere«. Det er bekendt, at et vist parti i vor kirke har, når det konvenerede dem, kaldt sig »gammeldags kristne«, men dog, når man vilde gå i rette med dem om deres adkomst til denne benævnelse, erklæret, at de ikke vilde trættes derom. Når de nu kalde sig »gammeldags Lutheranere«, da er det formodentlig, fordi de ville give sig mine af at gjøre fælles sag med de såkaldte »gammel Lutherske« i de preussiske stater. Imidlertid véd enhver, som har fulgt de nyere religiøse stridigheders gang hos

os, at der fra hint parti ere fremkomne mange ytringer, især om traditionens forhold til den hellige skrift, som ingenlunde harmonere med den gamle lutherske lære.

Dersom hint partis tilhængere virkelig vare gammel-dags lutherske, da var det så meget besynderligere, at de kunde klage over at savne samvittighedsfrihed i Danmark. En sådan klage kunde nemlig have noget skin, dersom den kom fra Gendøbere, Socinianere eller andre sekter, hvilke fri religionsøvelse ikke er tilstået i vort land. Derimod vilde der ikke være mindste sandhed i denne klage, dersom den virkelig kom fra Lutheranere; ti ligesom vor statskirke endnu ganske har bibeholdt de gamle former, således er der i den aldeles intet til hinder for nogen, lærer eller lægmand, i, så strengt som han vil, at holde sig til det gamle lutherske lærebegreb. Når hr. Grundtvig anfører sig selv som det mest talende bevis på, at de gammeldags Lutheraner have mistet »deres virkelige samvittighedsfrihed«, da vilde det være ham let at komme til den erkendelse, at de ulempheder, han har pådraget sig, ingenlunde have været en følge deraf, at han »frit bekendte sig til vore lutherske fædres tro og anskuelser«, men af de angreb på personer, som han har tilladt sig. Således var det også hans anfald på den danske gejstlighed i almindelighed, der fremkaldte den besværing, som for 28 år siden blev indgiven over hans i trykken udgivne dimisprædiken; men ligesom dette skridt af det daværende københavnske ministerium ingenlunde fandt almindelig billigelse, således havde det ikke den mindste virkning til at spærre statskirken for ham.

Når hr. Grundtvig formener, at udsigterne til virkelig samvittighedsfrihed i vor statskirke stedse blive mørkere, fordi en mand, hvem han fortrinligen har udkåret til sin modstander, er summus theologus, da er dette vel fremhævet for at forstærke indtrykket; ti han kan næppe være uvidende om, at denne benævnelse ikke en gang er officiel, og at den ældste professor i teologi ikke har

mere indflydelse på statskirken end enhver af de andre professorer.

Egentlig er vel det nærværende forvirrede andragende foranlediget derved, at et andet andragende, nemlig om sognebåndets løsning, som var indgivet til provinsialstændernes forsamling i Roskilde, der fandt så liden anklang. Når det her siges, at denne sag fandt »en forbavsende modstand hos hovedstadens gejstlighed«, da er dette atter urigtigt. Vel modtog den i Roskilde i den anledning nedsatte komité en skrivelse fra det københavnske ministerium; men i denne skrivelse, som var affattet i meget moderate udtryk, modsatte gejstligheden sig ikke sognebåndets løsning, men ytrede blot, at sagen efter dens mening endnu ikke var tilstrækkelig drøftet, og at det derfor ansås rettest for nærværende tid at sætte sagen i bero. I øvrigt havde denne skrivelse liden eller ingen indflydelse på sagens udfald; derimod viste der sig hos pluraliteten af forsamlingen en decideret uvillie mod det hele andragende, som havde ganske andre grunde. Men hvorvel dette udfald af sagen uden tvivl har foranlediget hr. Grundtvig til at tænke på at fremkalde andre bevægelser i kirken, så ses der dog i virkeligheden ikke mindste forbindelse mellem hint andragende og nærværende. Ti dersom endog sognebåndet blev løst, vilde derved i henseende til de tvende kirkelige handlinger, hvorom her er tale, nemlig konfirmation og kommunion, ingen forandring foregå i hovedstaden, hvor allerede den frihed, som heri kan tilstås, finder sted, og hr. Grundtvig vilde efter sognebåndets løsning lige så vel som nu være uberettiget til at holde konfirmation og altergang for sine tilhørere.

Der findes således i de fremførte motiver ikke mindste grund til at bevilge det ansøgte, tvært imod måtte det endog findes betænkeligt, så fremt der ellers var anledning dertil, at bevilge det efter sådanne motiver, da disse derved kunde synes at have fundet nogen billigelse. Men

også afset herfra vil der sikkert ikke findes anledning til at indlade sig på det nærværende andragende.

Dersom ansøgningen skulde anses for at gå ud på en personlig begunstigelse for hr. Grundtvig, da vilde jeg, så fremt han blot havde anholdt om tilladelse til selv at konfirmere sine børn, finde det billigt, at dette blev ham tilstået, hvor vel handlingen under de for hånden værende omstændigheder mere vilde få karakteren af et skuespil end af en konfirmation. Men da hr. Grundtvig ikke har indskrænket sit ønske hertil, men også vil holde konfirmation og kommunion for samtlige sine tilhørere, så finder jeg så meget mindre grund til at dette skulde indrømmes ham, som det ganske er hans frie valg, at han nu er uden præstelig stilling. Han har tvende gange efter sit ønske opnået ansættelse i gejstligt embede, den sidste gang i en aldeles ikke besværlig stilling som residerende kapellan ved Frelserens kirke på Kristianshavn. Dette embede forlod han aldeles frivillig og så pludselig, at han end ikke var at formå til at vedblive at forvalte embedet, indtil han af Hs. maj. kongen var entlediget¹⁾. Hvis han nu har fortrudt dette skridt og atter attrår at indtræde i gejstlig virksomhed, da vil det være fornødent, at han ved forefaldende vakance ansøger om en passende ansættelse, og det vil bero på Hs. maj.'s resolution, hvor vidt en sådan skal forundes ham.

Skal det derimod anses for at være til bedste for sine tilhørere, at hr. Grundtvig er fremkommet med nærværende ansøgning, da kan der endnu mindre findes grund til at bevilge den. Det fattes, Gud ske lov! ikke på retsindige, kristelige præster i hovedstaden, mellem hvilke vedkommende i henseende til de her omtalte kirkelige handlinger kunne have frit valg, og det vides ikke rettere, end at disse handlinger nu i enhver af hovedstadens kirker

¹⁾ Dette er ikke rigtigt; se Kirkeh. saml., 3die Række, III, s. 702.

foretages efter rituallet. Dersom det da blev hr. Grundtvigs tilhørere tilladt i de vigtigste henseender at holde sig til ham som præst, uagtet han ingen fast ansættelse har, da måtte de også ved hans afgang kunne fordre tilladelse til at holde sig til en anden, på hvem de vilde fæste deres tanker, og andre måtte ligeledes have ret til at forlange en kirke indrømmet for den, hvem de vilde udkåre til deres præst. På denne måde vilde separatismen være organiseret, og det skisma, hvormed hr. Grundtvig truer, være iværksat.

Hvor lidet disse separatistiske og skismatiske tanker stemme overens med den strengt ortodokse anskuelse i den lutherske kirke, er vist i en vel affattet erklæring, som superintendent Rudelbach og 8 andre saksiske præster have afgivet i anledning af den bekendte saksiske præst Stephan, der nylig har formået et antal af sine tilhørere til at emigrere med sig, og som findes oversat i den nordiske kirketidende for 9. decbr. f. å. Jeg tillader mig at gøre opmærksom på denne erklæring, fordi det er mærkeligt, at mag. Lindberg har, som det synes snarere med billigelse end med misbilligelse, ladet den aftrykke i sit blad, uagtet den helt igennem er rettet mod sådanne bestræbelser som de, ved hvilke han og hr. Grundtvig arbejde på at bringe forvirring ind i den danske kirke.

København d. 8 jan. 1839.

Aller ærbødigst
Mynster.

3. Af kancelliets forestilling til besættelsen af embedet som præst ved Vartov d. 24. maj 1839.

Der indstilles:

1. N. F. S. Grundtvig — — — —

Det er Ds. maj. bekendt, hvilken indgribende virkning denne rigt begavede mand har havt på den religiøse tilstand i landet. Må det end tilstås, at den varme religiøse

begejstring, der har vist sig gennem hans levende, opvækkende foredrag i tale og skrift, ikke har været ledsaget af en sådan klar, sikker indsigt, af en sådan rolig besindighed, at den har kunnet holde sig fri for udskjelser, og har end som følge deraf hans indflydelse ikke været så rent velgørende, som den under hin forudsætning vilde have været — så fortjener det dog anerkendelse, at han har bidraget meget til at vække religiøst liv der, hvor der forhen herskede sløvhed og ligegyldighed, ja endog uvillie mod de kristelige forestillinger.

Den tilladelse, Deres maj. ved allerhøjeste resolution af 1. marts 1832 allernådigt har forundt ham til hver søn- og helligdag at holde gudstjeneste i Fredriks tyske kirke på Kristianshavn, har ved den lejlighed, som den har givet en ikke lidet udbredt religiøs retning til at finde tilfredsstillelse i den offentlige gudstjeneste, heldigen virket til at udrydde de hemmelige konventikler, som til den tid begyndte at få overhånd. Denne ønskelige virkning vilde blive end mere sikret ved hans genindsættelse som præst ved en fast menighed, hvorved tillige alt stof vilde bortfalde til den klage, der stundom er ført over, at hin tilladelse ikke strækker sig (men vist heller ikke bør strækkes) til sakramenternes forvaltning eller til de unges konfirmation, medens og den undtagelse fra vor øvrige kirkelige indretning, der indeholdes i hin tilladelse, vilde ophæves.

2. H. D. Kopp — — — — —

3. C. A. H. Kalkar — — — — —